

Uuden maailman kielitiedettä

On tunnettua, että kielitieteellä ei ole anglosaksisen kulttuurin piirissä ollut sitä huomattavaa asemaa kuin Euroopan manterella. Tosin Englannissa on klassillisella filologialla aina ollut omat vankat perinteensä, mutta varsinainen lingvistinen harrastus on sen sijaan ollut hyvin vähäistä huolimatta siitä, että eräitä yksityisiä eteviä edustajia on silloin tällöin esiintynyt. Sama on ollut asianlaita Amerikassa, jossa vain se, millä on luultu olevan välitöntä merkitystä käytännölliselle elämälle, on saanut sijan auringossa. Kuitenkin on Amerikan arvokkaimmissa korkeakouluissa sentään aina vaalittu humanistisiakin harrastuksia ja monta painavaa sanaa on kantautunut Atlantin takaa Eurooppaan saakka. Kielentutkija muistaa viime vuosisadalta erityisesti arvoa antaen kuuluisan sanskritistin W. D. Whitney'n nimen. Hän ei ollut varsinaisesti mikään komparatisti, mutta sen sijaan hän tunsi elävää mielenkiintoa yleistä kielitiedettä kohtaan, ja hänen asennoitumisensa voi havaita paljon sellaista, mitä mielellään pitää tyypillisenä amerikkalaisuutena. Hän vastusti kaikkea hämärää filosofointia ja piti velvollisuutenaan tähdentää alinomaa oppilailleen, kuinka tärkeätä oli pysyä lujasti kiinni konkreettisissa tosiasioissa. Hän oli muuten elävästi selvillä siitä, että kielitiede oli olemukseltaan historiallista tiedettä (historical or moral science) ja että kieli oli sosiaalinen rakentuma.

Kielitieteen asema on Amerikassa viime vuosikymmeninä suuresti muuttunut. Se on saamassa humanistisissa opinnoissa yhä merkittävämmän sijan, ja amerikkalaisilla kielimiehillä on nykyisin jo niin paljon omaa sanottavaa, että vain omaksi vahingokseen eurooppalaiset sulkevat heiltä korvansa. Kysymys ei ole viime vuosisadalta peräisin olevan tradition orgaanisesta kehittymisestä, vaikka sitäkään ei tietenkään sovi kokonaan unohtaa. Päätekijöitä on varsinaisesti kaksi. Ensinnäkin mielenkiinto vieraita kieliä kohtaan on suuresti kasvanut Amerikan joutuessa entisestä kokonaan poikkeavalla tavalla puuttumaan maailmanpolitiikkaan. Ulkoasiainhallinto ja armeija tarvitsevat valtavassa määrin kielitaitoista henkilökuntaa, sellaistakin, joka on perehtynyt auttavasti mitä harvinaisimpiin kieliin. Kaikkialla maassa toimeenpannaan kursseja ja monilukuiset opettajat ponnistelevat löytääkseen

sopivia ja tehokkaita menetelmiä. Tämä taas vie heidät entistä keskitetymin kohdistamaan päähuomion deskriptiivisen kielitieteen ongelmiin.

Toinen tekijöistä on luonteeltaan enemmän teoreettinen. Kansatiede, jota Amerikassa kutsutaan tavallisesti antropologiaksi ja jonka ala käsitetään varsin laajaksi, on Suomessa syntynyt ensi sijassa kielitieteellisen harrastuksen seurausilmiönä. Amerikassa on antropologia johtanut kielitieteeseen. Ei ole mitään outoa siinä, että amerikkalaiset tutkijat ovat kohdistaneet erityisen huomionsa Amerikan alkuasukkaihin. Oudot tavat ja kielet ovat olleet kiehtovia tutkimuskohteita, ja sitä paitsi pelkkä ambitiokin jo on velvoittanut amerikkalaisia itse huolehtimaan tästä suorastaan kansallisesta tutkimustehtävästä. Omalla välttämättömyydellään antropologinen keräys- ja tutkimustyö on sitten johtanut tiedemiesten huomion monilukuisiin ja toisistaan jyrkästi poikkeaviin intiaanikieliin. Jo viime vuosisadan loppupuolella oli intiaanikielistä saatu jonkinlainen yleiskäsitys, niin että J. W. Powell saattoi esittää verraten luotettavan kuvan Pohjois-Amerikan intiaanikielten ryhmityksistä. Mutta vasta Franz Boas tuli todelliseksi tienraivaajaksi. Se, mitä intiaanikielten ja -kulttuurien tutkimuksen alalla on tämän vuosisadan aikana tehty, liittyy tavalla tai toisella häneen ja hänen oppilaisiinsa.

Boas oli ensi sijassa antropologi, mutta hänen ansionsa kielentutkijanakin ovat erittäin suuret. Kuka tahansa kielitieteen periaatekysymyksiin kiinnostunut lukee ilokseen ja opikseen Boaksen kirjoittaman johdannon *Handbook of American Indian Languages* -teoksen ensimmäisessä osassa (ss. 5—83). Tähän toimittamaansa kolmiosaiseen arvokkaaseen teokseen Boas itse on kirjoittanut mielenkiintoiset tsimshianin, kwakiutlin ja chinookin kieliä koskevat esitykset, jotka kaikki ovat ensimmäisessä osassa.

Franz Boaksen vaikutus tuli olemaan käännteentekevä Edward Sapirin kehitykselle. Yleisen kielitieteen harrastajat tuntevat hyvin Sapirin teoksen *Language*, joka ilmestyi v. 1921. Tämä stimuloiva teos sisältää runsaasti periaatteellisesti tärkeitä esimerkkejä intiaanikielistä, joiden hyvä tuntija Sapir oli. Viime vuonna ilmestyi David G. Mandelbaumin toimittama *Selected Writings of Edward Sapir in Language, Culture and Personality*, joka sisältää suuren joukon Sapirin yleisiä kysymyksiä käsitteleviä eri tahoilla ilmestyneitä kirjoitelmia sekä kielitieteen että antropologian alalta. Kirjoituksia *Sound Patterns in Language* ja *The Psychological Reality of Phonemes* on pidettävä foneemiteorian kannalta katsoen ensiarvoisen tärkeinä, ja amerikkalaiset itse tähdentävätkin näiden perustavalaatuista merkitystä.

Se, jonka vaikutus Amerikan nykyiseen lingvistipolveen on varmaan ollut kaikkein voimakkain, on kuitenkin Leonard Bloomfield, kuuluisan *Language* -teoksen tekijä. Jo v. 1914 hän oli julkaissut teoksen *Introduction to the Study of Language*, jonka hän perusti ensi sijassa Wilhelm Wundtin

psykologian väraan. Amerikassa voimakkaaseen vauhtiin päässyt behavioristinen suuntaus vaikutti kuitenkin ratkaisevasti Bloomfieldiin, joka nyt alkoi päättävästi torjua kaikkia mentalistisia yrityksiä kielen ilmiöiden selittämiseksi. Bloomfieldin v. 1933 ilmestynyt uusi teos, joka on paljon muuta kuin vain mainitun teoksen toinen painos, kantaa selvästi behaviorismin leimaa, vieläpä sen varhaiskauden melko karkeata, nyt jo kokonaan voitettua leimaa. Se filosofinen suuntaus, joka tunnetaan loogisen empirismin nimellä, on myös jättänyt selvät jäljet Bloomfieldin ajatteluun. Teokseen *International Encyclopedia of Unified Science* hän on kirjoittanut tutkielman *Linguistic Aspects of Science*. Käsitteisen mukaan se kuitenkin on veraten heikko tuote. Sen sijaan pidän hänen pääteostaan suuressa arvossa. Se on asioihin monipuolisesti perehtyneen oppineen miehen työtä. Sekään ei käsittäkseni sentään ole läheskään niin alkuperäinen ja itsenäinen kuin Amerikassa tavallisesti väitetään. Mitään sellaista uutta, mitä eivät toiset vielä taitavammin olisi muualla ja aikaisemmin sanoneet, teos ei sisällä. Tämän polven nuoret amerikkalaiset lingvistit saavat yleiskielitieteellisen koulutuksensa ensi sijassa Bloomfieldin teoksen opastuksella, ja on syytä todeta, että se on luotettava ja hyvä opas.

Bloomfield oli taitava intiaanikielten tutkija. Hänen ansionsa ovat varsin suuret algonkin-intiaanien kielten vertailevan ja historiallisen tutkimuksen alalta. Erinomaisen selkeä on hänen artikkelinsa Algonquian Harry Hoijerin ja muiden julkaisemassa teoksessa *Linguistic Structures of Native America* (1944), joka tarjoaa tiivistettyjä kuvauksia lukuisista Pohjois-Amerikan intiaanikielistä.

Nykypolven johtavat amerikanistit ovat yleensä kaikki Sapirin tai Bloomfieldin oppilaita. Harry Hoijerin lisäksi mainittakoon Morris Swadesh, Mary R. Haas, Benjamin Lee Whorf sekä C. F. Voegelin, joka yhdessä etnografi-vaimonsa kanssa on julkaissut kartan Pohjois-Amerikan intiaanikielistä ja joka myös on *International Journal of American Linguistics* -nimisen amerikanistien äänenkannattajan päätoimittaja. Amerikanisteja odottaa laaja ja hedelmällinen työmaa, ja olen varma siitä, että heidän joukkonsa kasvaa. Se tekee myös mahdolliseksi entistä intensiivisemmän aineiden keruun, jota monien intiaanikielten väistämätön häviäminen on omansa kiirehtimään. Se ennakkoluuloton asenne, mitä amerikkalaiset yleisen kielitieteen harrastajat ovat osoittaneet, johtuu varmaan osaksi siitä, että he kaikki ovat jossain määrin perehtyneet intiaanikieliin ja siten pystyvät katselemaan asioita laajemmasta kuin vain ahtaasta indo-germaanisesta näkökulmasta.

Johtavia indogermanisteja ovat Joshua Whatmough ja Edgar H. Sturtevant, hittiin ansioitunut tutkija. Tämä Amerikan kielimiesten grand old

man julkaisi v. 1947 selkeän ja terveitä ajatuksia sisältävän oppikirjan *An Introduction To Linguistic Science*. Molemmat nämä indogermanistit samoin kuin klassikko Adelaide Hahn tähdentävät jatkuvasti historiallisen tutkimuksen tärkeyttä. Se onkin paikallaan, sillä eräät nuoremmat panevat liian suurta painoa deskriptiiviselle tutkimukselle.

Sekä Bloomfield että Sapir olivat foneemiteorian kannattajia, ja voi sanoa, että huolimatta jyrkistäkin mielipide-eroavuuksista tämä teoria on yhdessä strukturalismin muiden oppien kanssa kokonaan vallannut Amerikan. Amerikkalaiset teoreetikot tehostavat mielellään omaa itsenäisyyttään eurooppalaisten strukturalistien rinnalla ja ensi sijassa tuovat esiin behavioristisen suhtautumisensa. Ei sovi kieltää sitä tosiseikkaa, että foneemiteoria on heidän kehittelemänään saanut paljon selvennystä osakseen ja samalla myös periaatteellista syvennystä. Johtavia amerikkalaisia teoreetikkoja ovat Bernard Bloch, *Language* -aikakauskirjan päätoimittaja, George L. Trager, F. Hockett sekä Zellig Harris. Bloch ja Trager ovat yhdessä julkaisseet ylioppilaille tarkoitetun pienen kirjasen *Outline of linguistic analysis*, jossa erinomaisen havainnollisella tavalla johdatetaan deskriptiivisen kielitieteen peruskäsitteisiin. Muuten nimenomaan *Language* -aikakauskirja (vuodesta 1925) sisältää runsaasti foneemiteorian kannalta merkittäviä kirjoituksia. Unohtaa ei sovi myöskään W. F. Twaddellin teosta *On defining the phoneme* (1935), joka on Euroopassakin hyvin tunnettu. Laajasuuntaisin teoreettinen esitys strukturalismin opeista on viime vuonna ilmestynyt Zellig S. Harrisin *Methods in structural linguistics*, jossa koetetaan analyysi rakentaa yksinomaan distribuution käsitteelle eliminoimalla kokonaan merkityspuoli. Tässä yhteydessä ei ole syytä ruveta tutkimaan, onko tämä teoreettisesti varsin mielenkiintoinen yritys onnistunut.

Amerikka on niin laaja maa, että mikään yhdensuuntaisuus ei ole helposti aikaansaataavissa, ja amerikkalainen mentaliteettikin on tällaista yhdensuuntaistamista vastaan. Niinpä ei eurooppalainen strukturalismi sellaisena kuin se jatkaa Prahan koulun linjaa suinkaan ole jäänyt Amerikassa jaloisijaa vaille. Päinvastoin voi sanoa, että fonologialla on juuri Amerikassa eräät sen pätevimmistä edustajista, nim. André Martinet ja Roman Jakobson, edellinen Columbia-yliopistossa New Yorkissa ja jälkimmäinen Harvardissa. Molemmat ovat keränneet ympärilleen innostavaa opetustaan seuraamaan laajan joukon nuoria kielentutkijoita. New Yorkin lingvistiseura julkaisee aikakauslehteä *Word*, joka valppaasti seuraa kielitieteen kehitystä ja jossa on tuotu esiin monia uusia ideoita. Arvossa pidetty asema amerikkalaisten kielentutkijain piirissä on unkarilaissyntyisellä John Lotzilla, joka on meikäläisille kielentutkijoille hyvin tuttu. Erityisesti ovat huomiota herättäneet viime aikoina Jakobsonin ja Lotzin yhdessä suorittamat mielenkiintoiset foneemi-

analyysit. Toinenkin unkarilaissyntyinen kielentutkija, nim. Thomas S. Sebeok, on tehnyt nimensä tunnetuksi. Hänellä on suuret ansiot suomalais-ugrilaisten opintojen edistämisessä Indianan yliopistossa.

Yllä olen maininnut eräitä nimekkäimpiä edustajia sekä yleisen kielitieteen että intiaanikielten tutkimuksen alalta. Luettelo ei tietenkään ole täydellinen. Tässä yhteydessä on sitä paitsi jätettävä kokonaan syrjään monet yksityisten kielten tutkijat, jotka ovat kohdistaneet harrastuksensa joko indo-germaaniin tai kokonaan muihin kieliryhmiin kuuluviin kieliin, kuten esim. malaijalais-polynesialaisiin, dravidalaisiin ja afrikkalaisiin kieliin, kiinaan, japaniin ja koreaan yms. Selvää on, että englannin kielen alalla on monta merkittävää edustajaa ja että Amerikan englannin selvittelyssä on tehty varsin kunnioitettavaa työtä erityisesti kielimaantiedettä silmällä pitäen. Yleensä tapaa Amerikassa kaikkia niitä harrastussuuntia kuin Euroopassakin.

Esitykseni olisi varsin puutteellinen, jollen koskettelisi muutamain sanoin fonetiikan alalla suoritettua työtä. Huomattavaksi tutkijaksi on kehittynyt Kenneth Lee Pike, joka alkuaan oli lähetystyön palveluksessa. Pehdyttyään syvällisesti erääseen Meksikossa puhuttavaan intiaanikieleen hänestä tuli raamatunkääntäjien (Wycliffe Bible Translators) foneetikko ja samalla kielitieteellisen kesäinstituutin fonetiikan professori. Hänen teoksensa *Phonetics* on merkittävä saavutus ja se on Amerikassa yleisesti käytännössä. Edelleen hän on julkaissut teoksen *Phonemics* v. 1947, runsain esimerkein valaistun oppaan niitä varten, joiden tehtävänä on luoda kirjallisia perinteitä vailla oleville kielille tarkoituksenmukainen kirjoitus.

Fonetiikan alalla ovat arvokkainta työtä kuitenkin suorittaneet monet akustiset laboratoriot (Bell Telephone Laboratories, Haskins Laboratories ym.). Kielen akustinen analyysi, jota suoritetaan mitä hienoimpien laitteiden avulla, on suuresti edistänyt kokeellista fonetiikkaa ja siirtänyt sen painopisteen ääniaaltojen akustisen analyysin alalle. Mainitsen tässä muutamia tärkeimpiä teoksia ja kirjoituksia: Martin Joos, *Acoustic Phonetics* (Language Monographs No. 23, 1948), R. K. Potter, G. A. Kopp and H. C. Green, *Visible Speech* (New York 1947), J. C. Steinberg and N. R. French, *The portrayal of visible speech* (Journal of the Acoustical Society of America, 1946), G. A. Kopp and H. C. Green, *Basic phonetic principles of visible speech* (ibid.), ym. Äänispektrien huolellinen tutkiminen on saavuttanut tuloksia, joilla on suuri merkitys kieliteoriallekin. Se, mitä tällä alalla sain nähdä ja kuulla, teki minuun kenties voimakkaamman vaikutuksen kuin mikään muu. On syytä valppaasti seurata, mitä Amerikan foneetikot opettavat meille.

Vaikka syvällisemmän tradition puute toisinaan tuli epäedullisellakin

tavalla ilmi ja vaikka usein saattoi havaita kangistuttavaa oikeaoppisuutta sekä eurooppalaisen tutkimuksen väheksymistä, niin kokonaisvaikutukseni Amerikan kielentutkimuksesta on ehdottomasti myönteinen. Amerikan kielentutkijoilla on suuri tulevaisuus edessään.

PAAVO RAVILA